

Семінарське заняття 5

Тема. Людина і суспільство у філософії Нового часу.

1. Наукова революція XVI-XVII ст. та зміна парадигм у філософії. Емпіризм і раціоналізм

Наукова революція XVI-XVII століть

Наукова революція змінила уявлення про світ, суспільство і місце людини у Всесвіті. Відбувся перехід від геоцентричної середньовічної моделі світу до натурфілософії, заснованої на раціональному дослідженні природи.

Основні досягнення:

1. Астрономія:

- **Миколай Коперник:** обґрунтував геліоцентричну систему, згідно з якою Земля та інші планети обертаються навколо Сонця.
- **Галілео Галілей:** за допомогою телескопа підтвердив правильність геліоцентричної теорії, відкрив фази Венери, супутники Юпітера.

2. Фізика і механіка:

- **Ісаак Ньютон:** створив закони механіки та закон всесвітнього тяжіння, які пояснили рух планет.

3. Біологія та медицина:

- **Вільям Гарвей:** відкрив циркуляцію крові, що заклало основи сучасної фізіології.

4. Математика:

- Розробка аналітичної геометрії (Декарт), математичного аналізу (Ньютон, Лейбніц).

Зміна парадигм у філософії

Наукова революція змусила філософів переосмислити базові принципи пізнання. Замість авторитету церковних догм і схоластичних суперечок з'явилися нові методи:

- **Індуктивний метод** (Френсіс Бекон): побудова узагальнень на основі спостережень.
- **Дедуктивний метод** (Рене Декарт): виведення істин із базових принципів за допомогою логіки.

Емпіризм

Емпіризм як напрямок у філософії Нового часу наголошував на важливості чуттєвого досвіду у процесі пізнання.

- **Френсіс Бекон:** висунув ідею "ідолів" (помилки пізнання), які слід долати для досягнення істинного знання. Його метод базувався на зборі фактів і поступовому узагальненні.

- **Джон Локк:** стверджував, що всі знання людини мають своє джерело в досвіді. Людський розум спочатку є "чистою дошкою" (tabula rasa), на яку досвід наносить свої записи.

Раціоналізм

Раціоналізм підкреслював значення розуму як джерела істинного знання. Основні представники:

- **Рене Декарт:** його методологія сумніву привела до висновку, що єдина достовірна істина — це існування мислячого суб'єкта ("Cogito, ergo sum").
- **Бенедикт Спіноза:** створив систему філософського монізму, в якій Бог і природа тотожні. Вважав, що розум може досягнути закони природи і визначити моральні принципи.
- **Готфрід Лейбніц:** вірив у існування "монад" — основних елементів буття, що перебувають у гармонії завдяки божественному початку.

2. Соціально-договірні концепції Нового часу; зміст ідей громадянського суспільства і правової держави

Соціальний договір

Це філософська концепція, яка пояснює походження держави та її влади через ідею добровільної угоди між людьми. Соціальний договір стає ключовим елементом філософії Нового часу, відкидаючи божественне походження влади.

Томас Гоббс:

- У своїй праці "*Левіафан*" стверджував, що в природному стані людина керується егоїстичними інстинктами, через що існує "війна всіх проти всіх".
- Соціальний договір передбачає передачу суверенітету сильній владі (монарху), яка гарантує безпеку і порядок.

Джон Локк:

- У трактатах "*Про державне правління*" розвинув ідею природних прав: життя, свободи та власності.
- Держава існує, щоб захищати ці права. Якщо вона порушує договір, народ має право на повстання.

Жан-Жак Руссо:

- У праці "*Про суспільний договір*" стверджував, що людина в природному стані добра, але суспільство псує її.
- Ідеал Руссо — держава, де влада базується на загальній волі народу.

Громадянське суспільство і правова держава

Ідеї громадянського суспільства та правової держави передбачають:

- Громадянське суспільство — це система добровільних об'єднань людей, що функціонують незалежно від держави.
- Правова держава — це така форма держави, де влада обмежена законом, а права громадян захищені судом.

3. Просвітницький ідеал людини і суспільства та його відображення у філософській думці

Основні ідеї Просвітництва

Епоха Просвітництва прагнула до створення суспільства, в якому панують розум, свобода та рівність.

- **Розум** вважався найвищою цінністю.
- **Свобода слова, друку та релігії** були основними правами.
- **Прогрес** — розвиток науки, культури та моралі.

Філософи Просвітництва:

- **Вольтер**: виступав за релігійну терпимість і свободу думки. Його сатира викривала суспільні вади.
- **Монтеск'є**: у своїй праці *"Про дух законів"* обґрунтував принцип поділу влади на три гілки — законодавчу, виконавчу та судову.
- **Дідро**: разом з Д'Аламбером редагував *"Енциклопедію"*, що стала символом освіти та прогресу.

4. Проблема людської свободи у філософії Нового часу

Природа свободи

Свобода — центральна тема Нового часу. Філософи аналізували її як у контексті особистої автономії, так і в суспільному житті.

- **Гоббс**: свобода можлива лише в межах законів. Без державної влади свобода перетворюється на хаос.
- **Локк**: свобода означає підпорядкування розуму і законам природи. Людина вільна, якщо її права на життя, свободу і власність захищені.
- **Руссо**: справжня свобода полягає у підкоренні загальній волі, яка забезпечує гармонію між індивідом і суспільством.

5. Критична філософія та “коперніканський переворот” І. Канта. Категоричний імператив і проблема морального призначення людини

Критична філософія Іммануїла Канта

Кант поставив під сумнів здатність людини пізнавати "речі самі по собі". Його "коперніканський переворот" полягав у тому, що об'єкти пізнання підлаштовуються під форми та категорії людського розуму.

Категоричний імператив:

Основний принцип кантівської етики:

- "Дій так, щоб максима твоєї волі могла стати загальним законом".

6. Філософська система і метод Г.В.Ф. Гегеля. Антропологічні та соціально-політичні ідеї

Гегель створив одну з найскладніших систем філософії, основою якої є **діалектика**.

- **Діалектика:** будь-який розвиток відбувається через суперечність і її вирішення.
 - Теза → Антитеза → Синтез.

Гегель трактував історію як прогрес людства у досягненні свободи.